

Prof. dr hab. Andrzej Piotr Wiatrak

Wydział Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego,

Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN

Wiedza i kapitał intelektualny jako źródła nierówności gospodarczych i społecznych

UWAGI WSTĘPNE

Zachodzące zmiany w okresie transformacji społeczno-gospodarczej w Polsce ujawniły słabość gospodarki i niedostateczną jej zdolność dostosowania się do wymogów rynku, w tym konkurencji wewnętrznej i zewnętrznej. Sytuacja taka była spowodowana różnymi czynnikami, poczynając od posiadanego majątku wytwórczego, poprzez stosowane technologie, poziom wykształcenia i umiejętności pracowników, a kończąc na rodzaju i liczbie wprowadzanych innowacji. Niedostateczny poziom i jakość wymienionych czynników są przyczyną występowania barier rozwoju, które w następstwie ich występowania powodują powstawanie nierówności gospodarczych między Polską a innymi krajami. Nierówności te mają z kolei wpływ na powstawanie nierówności społecznych, przy czym w większym zakresie, gdyż należy uwzględnić zróżnicowanie rentowności poszczególnych działów gospodarki i regionów oraz występujące bezrobocie. W celu przezwyciężenia tych barier potrzebne są działania zarówno państwa, jak i przedsiębiorców, które będą miały na celu zdynamizowanie działalności. Dynamizm ten można osiągnąć w różny sposób, m.in. poprzez rozwój wiedzy i związanego z nią kapitału intelektualnego. Przyjęto tezę, że istniejący stan rozwoju gospodarki, niska jej innowacyjność i zdolność do konkurencji są następstwem niedostatecznego jej wsparcia przez wiedzę i kapitał intelektualny. W celu ukazania tej problematyki w niniejszej pracy analizowano dwa aspekty wzajemnie ze sobą powiązane, a mianowicie:

- wielkość finansowania działalności badawczo-rozwojowej w odniesieniu do 1 osoby i w relacji do produktu krajowego brutto, ukazując źródła jej finansowania i aktywność innowacyjną przedsiębiorstw,
- kapitał ludzki – poprzez ukazanie poziomu i zmian w wykształceniu ludności polskiej, ze szczególnym uwzględnieniem ludzi młodych.

Powiązanie tych aspektów jest ważne ze względu na zdolność wykorzystania posiadanych zasobów i wprowadzania zmian.

Praca została wykonana na podstawie literatury przedmiotu, danych statystycznych GUS (zwłaszcza NSP) i własnych przemyśleń autora. Zgromadzony materiał poddano analizie i syntezie.

WIEDZA I KAPITAŁ INTELEKTUALNY – DEFINIOWANIE, RODZAJE I ZARZĄDZANIE

Wiedza jest to ogół wiadomości zdobytych dzięki uczeniu się i doświadczeniu, zasób wiarygodnych i użytecznych informacji o rzeczywistości, wraz z umiejętnością ich wykorzystania w praktyce. Wiedza ta może mieć zarówno charakter *wiedzy dostępnej* (obiektywnej), jak i *wiedzy ukrytej* (subiektywnej) upowszechnianej w drodze komunikowania (rys. 1). Wiedza dostępna powstaje poprzez udzielenie odpowiedzi na pytania: *wiedzieć co* i *wiedzieć dlaczego*, natomiast wiedza ukryta – na pytania: *wiedzieć jak* i *wiedzieć kto*.

Rysunek 1. Zależności między wiedzą dostępną – obiektywną i ukrytą – subiektywną

WIEDZA DOSTĘPNA – OBIEKTYWNA	WIEDZA UKRYTA – SUBIEKTYWNA
<p>„<i>Wiedzieć co</i>”</p>	<p>„<i>Wiedzieć jak</i>”</p>
<p>Wiedza na temat faktów, najbliższa szeroko pojętej informacji, np. duży zasób tego rodzaju wiedzy posiadać eksperci.</p>	<p>Składnik wartości danego przedsiębiorstwa, odnoszący się do umiejętności zrobienia czegoś (np. wprowadzenia nowego produktu); ten rodzaj wiedzy rozwija się poprzez doświadczenie, drogą uczenia się przez działanie i przez współdziałanie, w tym poprzez współpracę przedsiębiorstw.</p>
<p>„<i>Wiedzieć dlaczego</i>”</p>	<p>„<i>Wiedzieć kto</i>”</p>
<p>Wiedza naukowa oraz zasady i prawa naturalne, które są podstawą rozwoju technologicznego i innowacji; produkcja i reprodukcja tej wiedzy odbywa się zwykle w wyspecjalizowanych organizacjach (uczelnie, instytuty), a organizacje gospodarcze w celu jej uzyskania współpracują z sektorem badawczym, w tym współfinansują badania i wdrożenia ich wyników.</p>	<p>Usystematyzowany zbiór informacji o ludziach posiadających wiedzę, w tym wiedzę specjalistyczną z konkretnych dziedzin i zastosowań.</p>

Źródło: Opracowano na podstawie A. Olechnicka, *Regiony peryferyjne w gospodarce informacyjnej*, Wyd. Naukowe „Scholar”, Warszawa 2004, s. 24.

Listę przedstawionych pytań należy poszerzyć, aby uzyskać większą gamę informacji o możliwości zastosowania wiedzy w praktyce. Chodzi tutaj m.in. o określenie:¹

- *wiedzieć kiedy*, np. jak wprowadzić zmiany,
- *wiedzieć które*, np. które funkcje organizacji lub działania są najbardziej istotne,

¹ S. Kwiatkowski, *Przedsiębiorczość intelektualna*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2000.

- *wiedzieć jakie*, np. są zależności pomiędzy poszczególnymi funkcjami organizacji lub jej działaniami,
- *wiedzieć gdzie*, np. szukać innowacji, czy też rynków zbytu,
- *wiedzieć czy można*, np. czy kontynuować badania nad technologiami ubocznymi dla środowiska.

Znajomość odpowiedzi na poszczególne pytania pozwala poznać uwarunkowania przebiegu procesów wytwórczych oraz zależności między nimi. Dzięki temu jest możliwe poznanie źródeł wiedzy i wzbogacanie jej oraz wykorzystanie w praktyce. To składa się na *system zarządzania wiedzą*, obejmujący:²

- *kreowanie wiedzy*, w tym przekształcanie wiedzy ukrytej w dostępną,
- *transfer wiedzy*, rozumiany jako dzielenie się wiedzą w przekroju: organizacje administracyjne i samorządowe, podmioty gospodarcze i ludzie,
- *wykorzystanie wiedzy* do podjęcia konkretnej działalności, w tym wprowadzanie innowacji.

Zarządzając wiedzą należy pamiętać, „że wszystko zaczyna się od wiedzy i na niej się kończy. Wiedza jest bowiem punktem wyjścia i inicjowania przemian w <portfelu> zasobów firmy, a zarazem efektem tych przemian, a ściślej ich analizy i interpretacji”³. W jaki sposób zostanie wykorzystana zależy od ludzi, ich przygotowania i aktywności, w tym poszukiwania możliwości wprowadzenia zmian. W związku z tym należy analizować *kapitał intelektualny*, składający się co najmniej z następujących elementów:⁴

1. *Kapitał ludzki* – zasób wiedzy i umiejętności;
2. *Kapitał relacyjny* – relacje z otoczeniem, w tym z klientami itp.;
3. *Kapitał strukturalny* – ujmujący rutynowe procesy zachodzące w firmie i struktury wspierające poszukiwanie jej optymalnej wydajności (zwłaszcza pracowników) i spełniania wymagań rynku;
4. *Kapitał społeczny* – obejmujący z jednej strony aktywność ludzi i ich dynamizm w radzeniu sobie w istniejącej sytuacji itp., a z drugiej – zawierający więzi zaufania, lojalności i solidarności, które ułatwiają wspólne działanie i samoorganizowanie.

Do skutecznego i racjonalnego działania potrzebne są wszystkie cztery rodzaje kapitału intelektualnego, ale wyjściowy jest kapitał ludzki.

---

² J. Purgal-Popieła, *Pomiar wiedzy w organizacji – problemy i wyzwania*, [w:] *Kapitał ludzki a kształtowanie przedsiębiorczości*, Wyd. Poltext, Warszawa 2004, s. 56–64.

³ A. K. Koźmiński, *Zarządzanie w warunkach niepewności*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2004.

⁴ K. Perekuda, A. Stosik, *Zasoby niematerialne jako behawioralne determinanty sukcesu w organizacjach przedsiębiorczych*, [w:] *Uwarunkowania przedsiębiorczości*, Wyd. PWSZ w Tarnobrzegu, Tarnobrzeg 2004, s. 502–512; P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2003.

ZAGADNIENIA TWORZENIA I WYKORZYSTANIA WIEDZY W POLSCE

Nakłady na działalność badawczo-rozwojową w Polsce są na niskim poziomie i nie wykazują tendencji wzrostowej (por. tab. 1). Całkowite nakłady na działalność badawczo-rozwojową na 1 mieszkańca w Polsce wynoszą ponad 14% tego co w 15 krajach UE, ponad 8% poziomu w Japonii i około 75% poziomu w USA. Zmiany w tym zakresie są niewielkie i nie poprawiają możliwości tworzenia potencjału innowacyjnego, który mógłby być wykorzystany w praktyce. Poziom wydatków na sferę badawczo-rozwojową w relacji do produktu krajowego brutto wykazuje tendencję stagnacyjną, kształtując się na poziomie 0,7 i osiągając około 40% wskaźnika dla krajów UE oraz 25% dla Japonii i USA. Podkreślić należy, że najwyższa wartość tego wskaźnika występuje w Szwecji (3,76) oraz w Finlandii (3,37).

Analizując wydatki na działalność badawczo-rozwojową należy zaznaczyć, że w Polsce utrzymuje się niewłaściwa struktura jej finansowania (tab. 2). Podczas gdy w krajach UE podstawowym źródłem finansowania tej działalności są podmioty gospodarcze (przeciętnie 55%), to w Polsce budżet państwa (od 57 do 65%). Charakterystyczne jest to, że w Polsce wzrasta udział państwa w finansowaniu, a w krajach unijnych maleje. Sytuacja taka wynika ze stanu gospodarki polskiej i jej koniunktury. Przedsiębiorstwa polskie nie mają dostatecznych środków, aby prowadzić własne badania, jak to dzieje się w wielu innych krajach⁵. Ponadto należy uwzględnić, że największą rolę w Polsce mają badania podstawowe, których efekty uzyskuje się w długich okresach. Mniejsze znaczenie mają badania stosowane, które są podstawą wprowadzania innowacji⁶. W następstwie omówionych uwarunkowań polskie przedsiębiorstwa kupują gotowe rozwiązania, w tym za granicą. Oznacza to, że w ten sposób finansują zewnętrzne ośrodki badań, kupując ich produkty i wiedzę związaną z ich zastosowaniem i użytkowaniem, w tym importowania dodatków związanych z ich zastosowaniem. Ponadto nie zawsze te produkty są najlepsze i dostosowane do warunków polskich. Przykładem mogą być nowe odmiany warzyw importowane z zagranicy (głównie z Holandii), które nie są odpowiednie do klimatu w Polsce, co w rezultacie podnosi koszty społeczne. Uwzględnić także należy, że często połączone jest to z niewykorzystaniem posiadanych zasobów.

⁵ J. Jabłecka, *Koordynacja badań akademickich. teorie, koncepcje, rzeczywistość*, Uniwersytet Warszawski, Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2002; A. Pomykański, *Zarządzanie innowacjami*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2001.

⁶ J. Baruk, *Charakterystyka działalności badawczo-rozwojowej*, „Problemy Zarządzania”, nr 2/2004, s. 32–52.

Tabela 1

Nakłady na działalność badawczo-rozwojową w Polsce i wybranych krajach

Kraj	Na 1 mieszkańca w USD			% PKB		
	1992	2000	zmiana w %	1992	2000	zmiana w %
Polska	44,7	67,1	50,1	0,72	0,70	-2,80
Austria	273,7	486,1	77,6	1,79	1,91	6,70
Belgia	310,5	483,7	55,8	1,89	1,96	3,80
Dania	315,3	577,1	83,0	1,90	2,09	10,10
Finlandia	324,5	848,5	161,5	2,90	3,37	16,20
Francja	459,8	518,4	12,7	2,20	2,20	0,00
Grecja	52,6	106,6	102,6	0,50	0,67	31,00
Hiszpania	120,4	189,1	57,1	0,90	0,97	7,80
Holandia	344,3	536,2	55,7	2,01	1,97	-2,00
Irlandia	144,2	312,6	116,8	1,30	1,21	-6,80
Niemcy	456,8	668,4	46,3	2,30	2,53	10,00
Portugalia	70,2	128,5	83,0	0,60	0,76	24,60
Szwecja	571,9	887,9	55,3	3,70	3,78	1,90
Wielka Brytania	355,1	453,4	27,7	1,80	1,85	2,80
Włochy	216,5	249,0	15,0	1,00	1,07	7,00
UE	328,1	457,7	39,5	1,80	1,88	4,40
USA	647,8	963,3	48,7	2,70	2,82	4,40
Japonia	595,1	773,9	30,0	2,90	2,98	2,80

Źródło: A. Olechnicka, *Regiony...*, wyd. cyt., s. 96.

Tabela 2

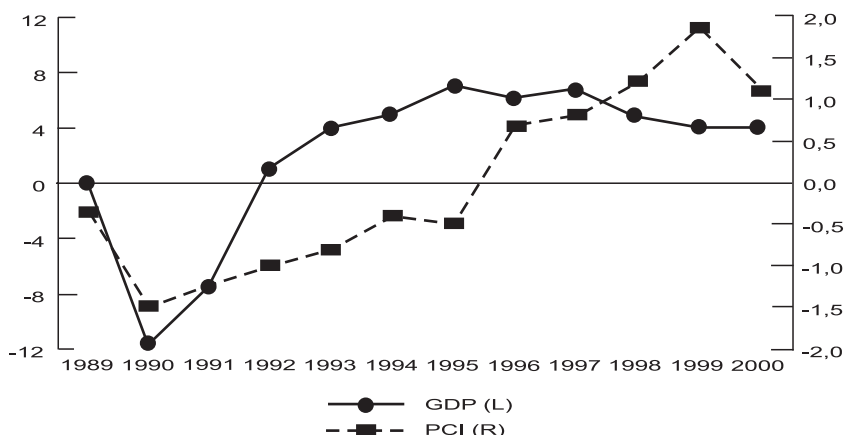
Struktura nakładów na działalność badawczo-rozwojową w Polsce i UE według źródeł finansowania (w %, ceny bieżące)

Wyszczególnienie	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
POLSKA								
Budżet państwa	57,3	60,2	57,8	61,6	59,0	58,5	63,4	64,8
Podmioty gospodarcze	24,9	24,1	28,8	27,3	29,7	30,6	24,5	24,3
Instytucje zagraniczne	1,4	1,7	1,5	1,6	1,5	1,7	1,8	2,4
UE								
Budżet państwa	38,9	38,6	38,1	37,1	37,0	35,0	-	-
Podmioty gospodarcze	52,9	52,6	52,8	53,7	54,7	55,5	-	-
Instytucje zagraniczne	6,5	6,8	7,2	7,2	7,5	7,3	-	-

Źródło: J. Baruk, *Charakterystyka...*, wyd. cyt., s. 32-52.

Osobną sprawę stanowi rentowność badań, zwłaszcza o charakterze podstawowym i wyprzedzającym (łącznie z eksperymentami), których efekty są w dłuższym okresie i na ogół są sprzężone z badaniami stosowanymi. Podkreślić przy tym należy, że badania naukowe i upowszechnianie ich wyników we wszystkich systemach społeczno-ekonomicznych są domeną państwa i jego agend rządowych. Wynika to głównie z ich niekwestionowanej roli dla rozwoju gospodarki, stwarzania podstaw do badań stosowanych, ale również z małej atrakcyjności dla kapitału prywatnego. Tak więc działania w zakresie wdrażania i upowszechniania wyników badań (zwłaszcza podstawowych i wyprzedzających) są sferą działania publicznego, tj. instytucji publicznych biorących w całości odpowiedzialność za nie (w tym za finansowanie). Ma to szczególne znaczenie w Polsce, gdzie są duże zaniedbania w tym zakresie, a gospodarka nie ma charakteru innowacyjnego. Trzeba zrobić pierwszy krok, tak jak w przypadku inkubatorów innowacyjności, czy przedsiębiorczości, aby oddziaływać w ten sposób na organizacje gospodarcze, instytucje naukowo-badawcze itp. Taka polityka wspierania badań jest koniecznością, jeśli chcemy oddziaływać na procesy wzrostowe gospodarki i jej innowacyjność.

Niski poziom wydatków na badania naukowe i małe znaczenie w ich finansowaniu podmiotów gospodarczych znajduje odzwierciedlenie w innowacyjności firm. Innowacyjność ta w odniesieniu do poziomu produktu krajowego brutto jest bardzo niska i do tego maleje w miarę pogorszenia koniunktury gospodarczej (rys. 2). Sytuacja taka nie jest korzystna z punktu widzenia procesów wzrostowo-

gdzie: GDP – produkt krajowy brutto,

PCI – udział nakładów na działalność innowacyjną w produkcji sprzedanej przemysłu.

Rysunek 2. Aktywność innowacyjna polskich przedsiębiorstw na tle PKB.

Źródło: A. H. Jasiński, *Przedsiębiorstwo na scenie innowacji. Aspekty teoretyczne*, „Problemy Zarządzania”, nr 2/2004, s. 9.

wych i ożywienia gospodarki. Oznacza to, że innowacje w organizacjach gospodarczych w Polsce nie są akceleratorem zmian i nie mają charakteru mnożnika generującego procesy wzrostowe. Wprost przeciwnie obserwuje się, że mogą one mieć charakter mnożnika ujemnego, tzn. pogłębiającego istniejący stan i generującego procesy stagnacyjne. Obniżenie udziału organizacji gospodarczych w finansowaniu nakładów na działalność badawczo-rozwojową w Polsce wynika przede wszystkim ze zmniejszenia ich poziomu, zwłaszcza w latach pogorszenia koniunktury gospodarczej, przy czym zmniejszenie to występuje z opóźnieniem co najmniej roku⁷. Podobnie wzrost koniunktury sprzyja zwiększaniu nakładów na działalność badawczo-rozwojową, dlatego też należy wykorzystać te możliwości, w tym poprzez wspieranie państwa. Uwzględnić bowiem należy, że polskie przedsiębiorstwa w większości nie mają dostatecznych środków na tego typu działalność, gdyż w większości są to firmy zaliczane do sektora małych i średnich przedsiębiorstw (ponad 99%, przy czym ponad 60% z nich stanowią małe firmy). Ponadto w tych firmach nie ma dostatecznej tradycji w zakresie badań i prac rozwojowych, a ich działalność nie zawsze ma innowacyjny charakter. Wiąże się to na ogół z brakiem środków i niedostateczną rentownością przy małej skali prowadzonej działalności, co nie sprzyja prowadzeniu badań przez te firmy, ani też zapewnieniu ich konkurencyjności. W związku z tym pomoc państwa jest tu szczególnie wskazana, co znalazło odzwierciedlenie także w polityce Unii Europejskiej, wspierającej wdrażanie innowacji w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw⁸. Podkreślić należy, że badania prowadzone przez firmy dotyczą bowiem zwykle innowacyjności (produktów, organizacji, zarządzania itp.), a następnie poprawy efektywności działalności.

POZIOM I ZMIANY W WYKSZTAŁCENIU LUDNOŚCI W POLSCE

W latach 1960–2002 poziom wykształcenia społeczeństwa polskiego ulegał systematycznej poprawie, przy czym wciąż pozostawały różnice w wykształceniu, a zwłaszcza w środowisku wiejskim. W Polsce obserwowano poprawę wykształcenia, ale dotyczyła ona przede wszystkim poziomu podstawowego i zawodowego (zasadniczego). Mniejsze znaczenie miało wykształcenie średnie, a znikomą rolę wykształcenie wyższe. Dopiero w ostatnich latach zaobserwowano korzystniejsze zmiany w tym zakresie (por. tab. 3). I tak, w okresie prawie 14 lat (dzielących spisy ludności) odsetek osób z wykształceniem ponadpodsta-

⁷ A. H. Jasiński, *Przedsiębiorstwo...*, wyd. cyt., nr 2/2004, s. 7–19.

⁸ A. P. Wiatrak, *Kierunki pomocy w rozwoju działań przedsiębiorczych w środowisku wiejskim*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, nr 4/2003, s. 19–30.

wowym wzrósł z prawie 55% w 1988 roku do około 67% w 2002 roku. W latach 1988–2002 nastąpił ponad 1,5-krotny wzrost liczby osób z wykształceniem wyższym. W 1988 roku tylko 6,5% ludności w wieku 15 lat i więcej posiadało wyższe wykształcenie, a w 2002 roku odsetek ten wzrósł do 10,2%. Jednocześnie znacznie zmniejszyła się liczba osób z wykształceniem podstawowym, niepełnym podstawowym i bez wykształcenia szkolnego.

Na obserwowaną poprawę złożyło się kilka różnych czynników wzajemnie ze sobą powiązanych. Po pierwsze, wpływ na to miał wzrost odsetka osób uczących się i studiujących. Po drugie, trudności w znalezieniu pracy wydłużyły czas nauki i spowodowały troskę o poprawę wykształcenia. Po trzecie, należy uwzględnić naturalny proces odchodzenia najstarszych, którzy w Polsce z reguły charakteryzowali się niższym poziomem wykształcenia. Po czwarte, stosunkowo wysoki wzrost poziomu wykształcenia dotyczył kobiet, których około 47% ma wykształcenie powyżej zasadniczego zawodowego, w tym około 11% kończy studia wyższe, podczas gdy wskaźniki te dla mężczyzn wynoszą odpowiednio 38,4 i 9,7%. Wynika to z tego, że kobiety częściej niż mężczyźni mają ukończoną szkołę co najmniej średnią, natomiast mężczyźni częściej pozostają przy wykształceniu zasadniczym zawodowym (ponad 31%). Tendencje takie występowały także w poprzednich latach, co było następstwem istniejącego podejścia do pracy i dowartościowania pracy fizycznej kosztem pracy umysłowej. Obecnie tendencja ta zmienia się, ale w ogólnym wskaźniku znajduje odzwierciedlenie tendencja z wcześniejszych lat.

Tabela 3

Struktura wykształcenia ludności w wieku 15 lat i więcej w Polsce
w latach 1960–2002 (w % – wg NSP)

Wyszczególnienie	1960	1970	1978	1988	2002
1	2	3	4	5	6
Ogółem					
wyższe	2,1	2,7	4,5	6,5	10,2
średnie i policealne	10,2	13,3	19,8	24,7	32,6
zasadnicze zawodowe	3,1	10,6	17,3	23,6	24,1
podstawowe	39,2	48,4	45,6	38,8	28,2
pozostałe i nieustalone	45,4	25,0	12,8	6,4	4,9
Miasto					
wyższe	3,8	4,6	7,0	9,4	13,7
średnie i policealne	17,1	20,0	27,5	31,8	38,6
zasadnicze zawodowe	4,7	12,8	18,3	23,2	21,1
podstawowe	48,1	49,0	40,8	32,4	22,2
pozostałe i nieustalone	26,3	13,6	6,4	3,2	4,4

1	2	3	4	5	6
Wieś					
wyższe	0,3	0,4	1,0	1,8	4,3
średnie i policealne	3,4	5,3	8,8	13,1	22,4
zasadnicze zawodowe	1,6	7,9	15,9	24,2	29,2
podstawowe	30,3	47,6	52,3	49,2	38,3
pozostałe i nieustalone	64,4	38,8	22,0	11,7	5,7

Źródło: Zestawiono na podstawie danych spisów powszechnych ludności.

Ludność miejska charakteryzuje się lepszą strukturą wykształcenia, o czym świadczy udział osób z wykształceniem średnim i wyższym, wynoszący w 2002 roku 52,3%, w tym w odniesieniu do wykształcenia wyższego – 13,7%, podczas gdy analogiczne wskaźniki dla ludności wiejskiej wynoszą odpowiednio: 26,7% i 4,3% (tab. 3). Analizując dane odnośnie do wykształcenia należy zwrócić uwagę, że zmniejsza się luka edukacyjna między miastem a wsią, mimo iż w mieście tempo to nie maleje. I tak, w latach 1988–2002 odsetek osób z wykształceniem ponadpodstawowym na wsi wzrósł z 39% do prawie 56%, w tym z wykształceniem wyższym dwukrotnie (z 1,3% do 4,3%). Jednocześnie też ponaddwukrotnie zmniejszył się na wsi odsetek osób bez wykształcenia szkolnego i o 11 punktów procentowych w odniesieniu do wykształcenia podstawowego. Poprawa taka może mieć pozytywne następstwa w przemianach strukturalnych obszarów wiejskich.

Luka edukacyjna nadal jest głęboka, zwłaszcza w odniesieniu do wykształcenia średniego i wyższego, ale różnice te ulegają zmniejszeniu. Luka ta dotyczy również młodego pokolenia (tab. 4). Młodzież miejska w porównaniu z młodzieżą wiejską ma przewagę w wykształceniu wyższym wynoszącą aż 16,6 punktów procentowych, a w wykształceniu średnim i policealnym – 8,6 punktów procentowych. Istotniejszych zmian w tym zakresie należy spodziewać się w przyszłości, jako następstwo podjętej edukacji (tab. 5). Obserwuje się bowiem, że zainteresowanie kształceniem w mieście i na wsi jest podobne, chociaż z małą przewagą ludności miejskiej.

Tabela 4

Wykształcenie średnie i wyższe mieszkańców miast i wsi
w wieku 25–29 lat w 2002 r. (w %)

Wyszczególnienie	Miasto	Wieś
Wykształcenie wyższe	26,6	10,0
Wykształcenie policealne	5,6	3,6
Wykształcenie średnie	35,6	29,0

Źródło: *Polska wieś po wejściu do Unii Europejskiej*, praca zbiorowa pod redakcją J. Wiklina, wyd. FDPA, Warszawa 2004, s. 86.

Tabela 5

Ludność w wieku 13 i więcej lat kontynuująca naukę w 2002 r. (w %)

Wyszczególnienie	Miasto	Wieś
Osoby kontynuujące naukę ogółem	19,8	17,1
Osoby z wykształceniem średnim	18,8	15,2
– w tym edukacja w trybie dziennym	11,0	6,8
Osoby z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (wraz z maturą)	39,4	35,3
– w tym edukacja w trybie dziennym	27,8	29,0

Źródło: *Polska wieś...*, wyd. cyt., s. 86.

Analizując dane tabel 4 i 5 należy zwrócić uwagę, że chociaż występuje podobny odsetek ludności uczącej się na wsi i w mieście, to jednak występują pewne odmienności. Po pierwsze – o czym była już mowa – występuje nadal przewaga ludności miejskiej w podejmowaniu nauki, wynosząca w przypadku osób z wykształceniem średnim (wraz z maturą) powyżej 4 punktów procentowych. Po drugie, o 7% liczniejsza jest grupa ludności miejskiej kontynuująca po maturze naukę w trybie dziennym.

Przedstawione wskaźniki wykształcenia ludności w Polsce i informacje o zachodzących zmianach w tym zakresie wskazują poprawę, ale należy uwzględnić, że jest nadrabianie zaległości. Zachodzące zmiany pozwalają poprawiać wykształcenie – będące głównym składnikiem kapitału ludzkiego i dostrzegania jego roli. Poprawa wykształcenia jest potrzebna przede wszystkim do zatrudnienia, ale nie jest ono w pełni wykorzystywane ze względu na występujące bezrobocie. Wiele osób kończy edukację szkolną, w tym studia, ale nie znajduje zatrudnienia w ogóle lub zgodnie z kierunkiem wykształcenia. Taka sytuacja jest odbiciem stanu gospodarki, a zwłaszcza małej jej konkurencyjności i innowacyjności. Wynika to z jednej strony z braku dostatecznych środków przedsiębiorstw na rozwój, a z drugiej – braku działalności badawczo-rozwojowej zarówno w tych przedsiębiorstwach, jak i jednostkach badawczo-rozwojowych i firmach wspierających prace rozwojowe. Ponadto należy uwzględnić, że obserwowany wzrost wykształcenia często ma kierunek jednostronny, dotyczy tzw. modnych kierunków, o niskim poziomie kosztów kształcenia, co może sprzyjać przyrostowi absolwentów, którzy mogą nie znaleźć zatrudnienia. Wszystko to powoduje, że efekty wykształcenia nie są w pełni wykorzystane.

UWAGI KOŃCOWE

Przeprowadzona analiza wskazuje, że w warunkach polskich nadal nie zwraca się dostatecznej uwagi na działalność badawczo-rozwojową. Z jednej strony poziom wydatków na te cele jest bardzo niski, gdyż wynosi około 40% wskaźnika dla krajów UE oraz 25% dla Japonii i USA, a z drugiej strony podstawowym źródłem finansowania jest budżet państwa (od 57 do 65%). Charakterystyczne jest to, że w Polsce wzrasta udział państwa w finansowaniu, a w krajach unijnych maleje. Sytuacja taka wynika ze stanu gospodarki polskiej i jej koniunktury. Przedsiębiorstwa polskie nie mają dostatecznych środków, aby prowadzić własne badania, tak jak to się dzieje w wielu innych krajach. Ponadto w ostatnich 15 latach wystąpiło pogorszenie współpracy między placówkami naukowymi a przedsiębiorstwami, mimo iż w poprzednich latach sytuacja w tym zakresie też nie była najlepsza. Sytuacja taka ma podłoże głównie natury finansowej, ale brak jest też polityki naukowej oraz powiązania jej z praktyką, w tym i przystosowania ich do istniejących potrzeb. Brakuje przy tym systemowego podejścia, które sprzyja kompleksowości i integralności badań, a w następstwie tego zapewnienia ich optymalności (łącznie z rentownością) i lepszego dostosowania do występujących potrzeb. Chodzi przy tym, aby wiedza miała charakter procesowy, pozwalający na całościowe ujęcie wprowadzania zmian i innowacji, a jednocześnie charakter proceduralny – wskazujący, jak to zrobić i jakie wykorzystać instrumenty. Biorąc pod uwagę, że środki na badania mogą być niewystarczające, należy określić hierarchię wydatków i kompleksowość wspierania w określonych dziedzinach, stosując *zasadę mocnego uderzenia* (koncentracji środków na określony kierunek, a nie rozproszenia) i stopniowego jej przenoszenia na nowe kierunki. Zmianom takim powinna sprzyjać obserwowana poprawa poziomu wykształcenia ludności, odrabiania strat w tym zakresie i dostrzegania potrzeby kształcenia i jego wykorzystania w praktyce. W tym celu ważne jest nie tylko posiadanie wiedzy, ale także jej wykorzystanie poprzez współpracę i wspólne działanie nie tylko w ramach przedsiębiorstw, ale też między nimi (w formie różnego rodzaju organizacji sieciowych). Chodzi bowiem o wykorzystanie nie tylko kapitału ludzkiego, ale również pozostałych rodzajów kapitału intelektualnego. Uwzględnić bowiem należy, że poprzedni system nie sprzyjał wykorzystywaniu kapitału strukturalnego, społecznego i relacyjnego, a obecnie należy uczyć się, jak to zrobić, ale wspólnie osiągnąć sukces.

LITERATURA

- Baruk J., *Charakterystyka działalności badawczo-rozwojowej*, „Problemy Zarządzania”, nr 2, 2004.
- Jabłecka J., *Koordinacja badań akademickich. Teorie, koncepcje, rzeczywistość*, Uniwersytet Warszawski, Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2002.
- Jasiński A. H., *Przedsiębiorstwo na scenie innowacji. Aspekty teoretyczne*, „Problemy Zarządzania” 2004, nr 2.
- Koźmiński A. K., *Zarządzanie w warunkach niepewności*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Kwiatkowski S., *Przedsiębiorczość intelektualna*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Olechnicka A., *Regiony peryferyjne w gospodarce informacyjnej*, Wyd. Naukowe „Scholar”, Warszawa 2004.
- Perechuda K., Stosik A., *Zasoby niematerialne jako behawioralne determinanty sukcesu w organizacjach przedsiębiorczych*, [w:] *Uwarunkowania przedsiębiorczości*, Wyd. PWSZ w Tarnobrzegu, Tarnobrzeg 2004.
- Polska wieś po wejściu do Unii Europejskiej*, praca zbiorowa pod redakcją J. Wiklina, Wyd. FDPA, Warszawa 2004.
- Pomykalski A., *Zarządzanie innowacjami*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Purgal-Popiela J., *Pomiar wiedzy w organizacji – problemy i wyzwania*, [w:] *Kapitał ludzki a kształtowanie przedsiębiorczości*, Wyd. Poltext, Warszawa 2004.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2003.
- Wiatrak A. P., *Kierunki pomocy w rozwoju działań przedsiębiorczych w środowisku wiejskim*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego” 2003, nr 4.

The Knowledge and Intellectual Capital as Source of Economic and Social Inequalities

Summary

In article there were analysed the research and development activity in Poland – showing the source of her funding and innovative activity of enterprises and level and change in education of Polish population. It with analysis results, that it in Polish conditions does not turn sufficient attention on research and developmental. On the one hand the level of expenses on these aims is very low, and on the other the budget of state is the basic source of funding. Positive changes follow in level of education simultaneously and make up for in this range arrears. The improvement of level of education is not fully used with regard to existing possibilities of economy, existing unemployment and insufficient development of individual kinds of intellectual capital. This situation is unpropitious to leveling of economic and social differences, and differentiation causes more far even.